

HANDLINGSPLAN MOT MOBBING

LUNDE GÅRDSBARNEHAGE

INNHALDSFORTEGNELSE

- Innledning
- Hva er mobbing i barnehagen?
- De voksnes ansvar for barns trivsel
- Voksne kan også krenke eller mobbe
- Lek og vennskap
- Danning og sosial kompetanse
- Forventninger barnehage – hjem
- Rutiner for forebygging av mobbing i barnehagen
- Hvordan kan vi bidra til at andre har det bra i barnehagen?
- Samspillsmønstre
- Tiltaksplan dersom mobbing forekommer
- Skjema, møterefertat
- Sjekkliste – De voksnes relasjoner til barna
- Forslag til barnebøker
- Litteraturliste/kilder
- Vedlegg: barnesamtaler, personalets refleksjoner i forkant av handlingsplanen

INNLEDNING

- Rammeplan for barnehagen (Kunnskapsdepartementet, 2017) sier at:
Barnehagen skal bidra til barnas trivsel, livsglede, mestring og følelse av egenverd og forebygge krenkelser og mobbing. Om et barn opplever krenkelser eller mobbing, må barnehagen håndtere, stoppe og følge opp dette.
- I Barnehageloven fra 01.01.21 lovfestes det at alle barnehager skal ha nulltoleranse mot mobbing. Det innføres også aktivitetsplikt, som vil si at de ansatte er pliktet til å gjøre noe dersom de ser at mobbing oppstår. Alle ansatte skal varsle styrer ved mistanke eller kjennskap til at et barn blir mobbet. Barnehagen har plikt til å undersøke og sette inn tiltak dersom barn eller foreldre opplever at barnet ikke har et trygt og godt barnehagemiljø. Tiltakene skal gjelde helt til barnet har det trygt og godt i barnehagen.

HVA ER MOBBING I BARNEHAGEN?

- Fra forskningsarbeidet *Hele barnet, hele løpet; Mobbing i barnehagen*, defineres mobbing som **handlinger fra voksne og/eller andre barn som krenker barnets opplevelse av å høre til og være en betydningsfull person for fellesskapet.**
- Definisjonen viser at *alle* voksne har et ansvar for å forhindre at barn opplever å bli holdt utenfor.
- Mobbing i barnehagen kan foregå på flere måter, blant annet ved at barn plages eller stenges utenfor lek enten med eller uten de ansattes tilstedeværelse. Når barn mobbes, går de glipp av deltakelsen i et godt felleskap, lek og læring (FUB, 2019).

DE VOKSNES ANSVAR FOR BARNES TRIVSEL

- *Rammeplan for barnehagen (Kunnskapsdepartementet, 2017) sier at barnehagen skal ivareta barnas behov for omsorg. Omsorg er en forutsetning for barnas trygghet og trivsel. Alle barn skal oppleve å bli sett, respektert, forstått og få den hjelp og støtte de har behov for. Barnehagen skal legge til rette for gode relasjoner mellom både barn og personale.*

I Lunde Gårdsbarnehage er vi opptatt av at:

- Barna skal føle trygghet ved å starte i barnehagen, få god relasjon med de voksne og ha et fang å komme til når det trengs.
- Barna skal bli møtt av voksne som ser og hører dem, forklarer og hjelper i ulike situasjoner.
- Barna skal få kjenne at de er med å påvirker sin egen hverdag, at forslag og ønsker skal bli hørt, og at de voksne gir respons på en god måte.

DE VOKSNE KAN OGSÅ KRENKE ELLER MOBBE BARN

- Voksne kan også krenke barn gjennom ord eller handlinger. Ved å sette merkelapper på barn, som for eksempel "sutrete" eller ved å gi noen barn mye oppmerksomhet, kan ansatte og foreldre være med å stigmatisere og forskjellsbehandle barn (FUB, 2019).
- De ansatte i barnehagen må ha et felles definert barnesyn, slik at grunnleggende verdier som respekt og god omsorg preger kommunikasjonen med barna. De voksne rundt barna må også ha et bevisst og reflektert forhold til seg selv som rollemodeller, og ha en avklart væremåte i møte med andre barn, kollegaer og foreldre (FUB, 2019).
- I Lunde Gårdsbarnehage er de ansatte opptatt av å være varme, aktive og engasjerte sammen med barna og vi reflekterer rundt egne holdninger og egen praksis. Vi er tett på barna i små grupper, noe som gir gode forutsetninger for å utvikle og vedlikeholde gode relasjoner med barna.

LEK OG VENNSKAP

- I barnehagen er lek kjernen i arbeidet og skal vektlegges ved å komme i første rekke (Kunnskapsdepartementet, 2011)
- Forskningsrapporten *Hele barnet, hele løpet: Mobbing i barnehagen* bekrefter de at lek og vennskap er det aller viktigste for barn i barnehagen. I intervjuer med barn i barnehage kom det frem at vennskap og det å bli inkludert i lek er avgjørende for barnas trivsel. De ansattes tilstedeværelse og engasjement i barnas lek er derfor veldig viktig.
- I Lunde Gårdsbarnehage arbeider vi aktivt med temaet *lek*. Personalet har arbeidet med felles kompetanseheving, og vi har derfor utviklet større kunnskap om lekens betydning og viktigheten av våre holdninger og relasjoner til barna. Lekemiljøet vårt består av mengder av udefinerbart lekemateriale (Inne: rør, planker, baller osv. Ute: naturen, pinner, steiner). Dette motvirker konflikter og fremmer fellesskap og inkludering da det er nok til alle.
- Vi observerer barnas samspill i lek. Der uheldige samspill oppstår, skal de ansatte veilede og støtte barna. Barna skal, ut fra alder og forutsetninger, utfordres og veiledes til å løse små konflikter selv.

DANNING OG SOSIAL KOMPETANSE

- *Sosial kompetanse er en forutsetning for å fungere godt sammen med andre. Dette innebærer kunnskaper, ferdigheter og holdninger om barna utvikler gjennom sosialt samspill. Barnehagen skal legge til rette for et sosialt fellesskap og at barna utvikler vennskap (Kunnskapsdepartementet, 2017),*
- *Barnehagen skal støtte barna i å forholde seg prøvende og nysgjerrig til omverdenen og bidra til å legge grunnlag for modig, selvstendig og ansvarlig deltakelse i demokratiske fellesskap. Barnehagen skal fremme samhold og solidaritet samtidig som individuelle uttrykk og handlinger skal verdsettes og følges opp (Kunnskapsdepartementet, 2017).*
- I Lunde Gårdsbarnehage skal alle barn kunne erfare å være betydningsfulle for fellesskapet og å være i positivt samspill med barn og voksne. Vi er opptatt av å lytte til barna og se hvert enkelt barn som det unike individet det er.
- Barnas selvfølelse skal støttes, samtidig som de skal få hjelp til å mestre balansen mellom å ivareta egne behov og det å ta hensyn til andres behov.
- Personalet snakker/reflekterer med barna om hvordan vi er mot hverandre og hva vi kan si/gjøre når noe blir vanskelig.
- Personalet skal være gode rollemodeller i form av hvordan vi snakker med- og om hverandre. Ved negativ atferd blant barna, skal vi gi barna mulighet til å fortelle hva som har skjedd og hvorfor. Atferden skal korrigeres og veiledes på en god måte som får barna selv til å reflektere og forstå hva som er rett og galt. Vi er opptatt av at ingen barn skal stemples som «slemme» blant de andre barna.

FORVENTNINGER BARNEHAGE – HJEM

- Vi i Lunde gårdsbarnehage forventer at foreldrene snakker positivt om andre barn og de voksne i barnehagen, sammen med barna sine.
- Dersom konflikter/hendelser oppstår, skal dette tas opp med den det angår eller styrer, og skal ikke være et tema hjemme "rundt kjøkkenbordet" eller i foreldregruppa for øvrig.
- Dersom behov, avtales møte mellom berørte parter.
- Foreldrene kan forvente at de ansatte i Lunde gårdsbarnehage ønsker det beste for alle barna, og legger til rette for en god hverdag, ikke bare individuelt men gruppa for øvrig.
- Foreldrene kan forvente at barnehagen tar konflikter/hendelser på alvor dersom noe oppstår.
- Foreldre skal snakke positivt til barna sine om andre barn og voksne i barnehagen. Fokus på «våre barn» og ikke bare mitt barn.
- Dersom noe negativt oppstår, ta kontakt med den det gjelder eller styrer. Barnehage og hjem finner en god løsning sammen.
- Ved invitasjoner til bursdag skal enten aldersgruppa bes, hele gruppa eller guttene / jentene. Det er ikke lov å utelate ett barn.

RUTINER FOR FOREBYGGING AV MOBBING I BARNEHAGEN

- ▶ Humor, raushet, latter og glede i hverdagen.
- ▶ Vi snakker positivt om hverandre og har fokus på det vi er gode på.
- ▶ Vi er gode rollemodeller for barna, ved måten vi er mot hverandre på.
- ▶ Vi deler oss i smågrupper store deler av dagen. På den måten er det lettere å fange opp dersom uheldige samspill mellom barna oppstår.
- ▶ Vi snakker med barna om hvordan vi skal være mot hverandre. Hva er greit og hva er ikke greit?
- ▶ Dersom mobbing/krenking mellom barn-barn, barn-voksen eller voksen-voksen oppstår/blir oppdaget, må hendelsen tas opp med dem det gjelder, enten der og da, eller i avtalt møte. Foresatte må kontaktes dersom det er behov for det.
- ▶ Vi deler inn i små grupper- fremmer vennskap. Gruppene rulleres ut fra hva vi ser fungerer best for barnet.
- ▶ Systematisk observasjon og refleksjoner på personalmøter for å styrke, støtte og etablere nye vennskap
- ▶ Felles opplevelser for å skape et VI
- ▶ Prosjektarbeid rundt felles referanser i lek
- ▶ Korrigerer adferd som ekskluderer andre

forts. RUTINER FOR FOREBYGGING AV MOBBING I BARNEHAGEN

- Kunnskap om lek og hva som er viktig for å starte, videreutvikle og holde på en lek. Kunnskap og kompetanse om verne- og adgangsstrategier
- Voksne som er tett på, og kan gi støtte i lek og konfliktsituasjoner
- Relasjonskartegging i personale en gang i året, bevissthet rundt viktigheten av gode og trygge relasjoner i barnehagen.
- Et fysisk godt lekemiljø med materialer som barna kan bruke kreativt i leken, og som inkluderer flere.
- Tilstrebe god dialog med foreldrene, og gi god informasjon om hva som skjer i barnehagen.
- Vi jobber med observasjon, blant annet av barnas samspill i lek.
- Barnehagen støtter barn i risikofyllt lek, barna får teste grenser og opplever mye mestring som øker selvtilliten. Det legger også grunnlag for at barna blir robuste, og kan bidra til økt resiliens (evne til å takle utfordringer senere i livet).
- Vi gjennomfører barnesamtaler med fire- og femåringene. Der snakker vi blant annet om trivsel og vennskap. (Se vedlegg).

Hvordan kan vi bidra til at andre har det bra i barnehagen?

- ▶ I samarbeid med barna har vi laget noen felles «kjøreregler» for hva vi kan gjøre for at alle skal ha det bra i barnehagen, og om hvordan vi skal være med og mot hverandre. Vi fokuserer på det positive: «Hva KAN vi gjøre?» istedenfor hva vi IKKE skal gjøre.

Dette ble sagt:

- Si takk
- Trøste hverandre
- Si unnskyld
- Gi hverandre en klem
- Gi hverandre gaver/tegninger
- «Snille venner gir gode venner»
- Fint å være ute sammen
- Dyrene er en fin trøst
- Snakke sammen
- Leke sammen
- Lytte til hverandre
- «Blir glad av å ha venner»
- Si at man er glad i hverandre
- Si «hei» og «hadet» til hverandre
- Spør om noen vil være med i leken

Ulike samspillsmønstre

- Romslige samspillsmønstre handler om kommunikasjon der barns oppfatning og syn får rom til å komme frem. De voksne anerkjenner barnets kreativitet og innspill, og dialogen er preget av åpne spørsmål, undring, empati, humor og innlevelse.
- Trange samspillsmønstre er derimot preget av voksenkontroll i form av korreksjon og regelpåpeking, ja-nei-spørsmål, liten åpenhet for barnets initiativ og mer fokus på det saklige enn det følelsesmessige.
- I Lunde Gårdsbarnehage ønsker vi romslige samspillsmønstre, fremfor trange samspillsmønstre. Vi er opptatt av at alle barn skal føle seg sett og hørt, og vi skal anerkjenne deres syn og opplevelser. Vi undrer oss sammen med barna, både på tur i skogen der barna stadig gjør nye oppdagelser, og i andre situasjoner der vi sammen kan føre gode samtaler. Ved å stille åpne spørsmål, utfordrer vi barna til å tenke selv og de får mulighet til å si det de ønsker.

TILTAKSPLAN DERSOM MOBBING FOREKOMMER

Tiltak	Ansvarlig	Støtte	Gjøremål	Hjelpemidler
Mobbing/ krenking oppdages	Alle	Styrer/ ped.leder		PBLs hjemmeside Barnehage- kontoret
Styrer informeres	Alle	Ped.leder	Gi informasjon til styrer om hva som har skjedd	Foreldre- kontakt
Samtale/ møte med dem det gjelder			<ul style="list-style-type: none"> - Ved enkelthendelser mellom barn snakker man med barna det gjelder der og da. - Ved gjentatte hendelser, avtales møte med gjeldene barn og eventuelt foresatte - Tiltak for å unngå lignende situasjoner settes opp i en avtale som alle skriver under på 	Veiledning "vanskelige samtaler" kan benyttes til planlegging av møte Barnehage- kontoret for veiledning PBLs hjemmeside
Oppfølging i etterkant	Styrer	Ped.leder	Nytt møte - Hvordan går det nå? - Planen framover?	
Saken lukkes/ avsluttes	Styrer	Ped.leder	- Når saken er oppklart og alle relasjoner er i orden, avsluttes saken	

TILTAKSPLAN DERSOM MOBBING OPPSTÅR

(SKJEMA FOR HVERT ENKELT TILFELLE, felles for
Vestre Toten Kommune)

Tiltaksplan for:	F.d.
Planen er opprettet av:	Dato:
Beskrivelse av situasjonen og hva tiltakene skal løse:	
Navn på foresatte og dato for når den/de ble informert:	
 Dette har barnehagen gjort for å oppfylle aktivitetspliktens fem punkter:	
Følge med og fange opp (Hvordan ble forholdet oppdaget?)	
Gripe direkte inn (Aktuelt når noe skjer i åpningstiden)	
Melde fra (Dato for når styrer ble varslet)	
Undersøke (Hva som blir gjort for å få mer informasjon om saken)	
Sette inn tiltak og evaluere	Se skjema "Tiltak og oppfølging"

Tiltak og oppfølging

(se veiledning: [Barnehagemiljø \(udir.no\)](http://udir.no))

TILTAK	PERIODE	ANSVARLIG

Dato for evaluering: _____

Evaluering:

Saken er avsluttet den: _____

MØTEREFERAT DERSOM MOBBING HAR OPPSTÅTT I BARNEHAGEN

- ▶ Dato:
- ▶ Møteleder:
- ▶ Møtedeltakere:

▶ Sak:

▶ Referat:

▶ Tiltak:

▶ Neste møte:

SJEKKLISTE – DE VOKSNES RELASJONER TIL BARN (individuell refleksjon)

Spørsmål	JA- alltid	JA - ofte	Både /og	NEI - sjelden	NEI- aldri	Kommentarer
Er jeg støttende og anerkjennende i forhold til alle barnas initiativ?						
Er mitt samspill med barna preget av dialog med åpne spørsmål? (eller er det mer beskjeder og kontroll mot noen av barna?)						
Legger jeg merke til alle barn i like stor grad, uavhengig av type personlighet?						
Er det noen barn hos oss som etter de slutter i bhg vil si jeg ikke likte dem?						
Er det noen barn jeg stadig gir positiv oppmerksomhet, mens andre i hovedsak får mer negativ oppmerksomhet?						

forts. SJEKKLISTE – DE VOKSNES RELASJONER TIL BARNA (Individuell refleksjon)

Blir noen barn raskere avbrutt/avvist enn andre barn når de tar kontakt med meg?					
Er det slik at jeg lettere tror på bestemte barns forklaringer i konflikter enn andres?					
Griper jeg inn i konflikter/utestenging? (Eller skjer det at jeg velger å overse det?)					
Tar jeg kontakt med alle barna? (Eller er det noen jeg ofte unngår/velger?)					
Har jeg større tålmodighet med enkelte barn enn andre?					
Er jeg bevisst forskjellen på humor og ironi?					
Er jeg aktiv i å støtte og bygge relasjoner og vennskap mellom barna?					
Er jeg en god rollemodell for barna?					

SJEKKLISTE – DE VOKSNES RELASJONER TIL BARNA (Sammenfatning i personalet)

Spørsmål	JA- alltid	JA - ofte	Både /og	NEI - sjelden	NEI- aldri	Kommentarer
Er de ansatte støttende og anerkjennende i forhold til alle barnas initiativ?						
Er vårt samspill med barna preget av dialog med åpne spørsmål? (eller er det mer beskjeder og kontroll mot noen av barna?)						
Legger vi merke til alle barn i like stor grad, uavhengig av type personlighet?						
Er det noen barn hos oss som etter de slutter i bhg vil si at noen ansatte ikke likte dem?						
Er det noen barn vi stadig gir positiv oppmerksomhet, mens andre i hovedsak får mer negativ oppmerksomhet?						

forts. SJEKKLISTE – DE VOKSNES RELASJONER TIL BARNA (Sammenfatning i personalet)

Bli noen barn raskere avbrutt/avvist enn andre barn når de tar kontakt med de ansatte?					
Er det slik at vi lettere tror på bestemte barns forklaringer i konflikter enn andres?					
Griper vi inn i konflikter/utestenging? (Eller skjer det at vi velger å overse det?)					
Tar alle ansatte kontakt med alle barna? (Eller er det noen som ofte blir unngått/ikke valgt?)					
Har vi større tålmodighet med enkelte barn enn andre?					
Er vi bevisst forskjellen på humor og ironi?					
Er vi aktive i å støtte og bygge relasjoner og vennskap mellom barna?					
Er vi gode rollemodell for barna?					

FORSLAG TIL BARNEBØKER

- Vennebøker (samling av 10 bøker med ulike temaer)
- Karsten og Petra bøkene
- Vær en god venn – en liten hjelpebok for barn om vennskap
- Boka om å være venner
- Ingrid og Ivar bøkene
- Nora og bestevennen Anton
- Kunsten å møte en bjørn
- Rikki
- Hvem kan redde Albert Åberg?
- Albert og udyret
- Fremmed
- Piggtråd Pelle
- Den nye jakka
- Odd er et egg
- Mathias er alene

LITTERATURLISTE/KILDER

- Kunnskapsdepartementet (2017). *Rammeplan for barnehagen: Innhold og oppgaver.*
- Foreldreutvalget for barnehager (FUB) (2019). *Mobbing i barnehagen.*
- Lund, I (Red.), Godtfredsen, M., Helgeland, A., Nome, D.Ø., Kovac, B.V. & Cameron, D.L. (2015) *Hele barnet, hele løpet: Mobbing i barnehagen (Forskningsrapport)*

Vedlegg: Barnesamtaler

Barneintervju i Lunde Gårdsbarnehage 2020

Navn: _____ Alder: _____

Intervjuer: _____ Dato: _____

1. Hva liker du best å gjøre i barnehagen?
2. Hva liker du ikke så godt å gjøre i barnehagen?
3. Hva er en venn?
4. Har du noen venner i barnehagen? (Hvem? Hva liker dere å gjøre sammen?)
5. Tror du alle i barnehagen har en venn? (Hvem? Hvorfor? Hvordan ser du det?)
6. Hva liker du at de voksne gjør?
7. Hva liker du ikke at de voksne gjør?
8. Er det noe annet du vil snakke om? (F.eks. Hvordan har du det?)

Vedlegg:

Personalets refleksjon i forkant av arbeidet med handlingsplan mot mobbing

- ▶ *Høsten 2020 hadde personalet planleggingsdag der vi reflekterte sammen rundt ulike spørsmål. Disse spørsmålene ses i sammenheng med utarbeidingen av denne handlingsplanen og arbeidet med det psykososiale miljøet i barnehagen generelt.*
- ▶ **Har vi rutiner i vår barnehage for å forebygge, stoppe og følge opp diskriminering, utestengning, mobbing, krenkelser og uheldige samspillsmønstre? Hva ligger i de ulike begrepene for deg?**
 - Observerer. Reflekterer over observasjoner, prøver ut og evaluerer.
 - Vi har fokus på å være gode rollemodeller og vise at vi er glade i hverandre.
 - Positiv oppmerksomhet, forsterke positiv atferd
 - Sette grenser, vise i praksis hva man kan gjøre
 - Deler i grupper. Gode forutsetninger for gode relasjoner og samspill
 - Snakke med barnet: «hva ville du tenkt?»
 - Ser helheten: Hva kan ligge bak denne atferden?
 - Forebygge: fokus på lek. Mål: alle skal ha en venn, snakke om og være obs på utestengelse.
 - Positive opplevelser er spesielt viktig for utsatte barn.
 - Diskriminering: pga. den du er, vise at alle er like mye verdt,
 - Utestengning: får ikke være med, hjelpe barna inn i lek (samtidig verne), verner om leken (barn har ingen hensikt å stenge ute)
 - Mobbing: gjentatt, systematisk, bevisste handlinger,
 - Krenkelser: mindreverdig, negative kommentarer, vise positiv atferd og at krenkelser ikke er greit, med eller uten hensikt
 - Uheldige samspillsmønstre: kommet ut av godt samspill, «ond sirkel» f.eks. to barn som får et negativt samspill mellom seg som f.eks. påvirker leken. Observere over tid: uheldig for hvem? F.eks. lekeslåsning: er det gøy for alle parter? Eller er det negativt for en eller flere?

► **Er det barn i vår gruppe som trenger hjelp og støtte til å være i positivt samspill med andre barn og voksne? Hvordan praktiserer vi det?**

- Være tett på, veilede barnet. Være tilstede.
- Tenke på gruppesammensetning for best mulig samspill og god lek.
- Smågrupper: utvikle god lek, utvider flere leketemaer: mestrer leken på flere plan.
- Være gode rollemodeller i møte med barna. Vise at vi er glade i barnet.
- Bygge opp de som trenger støtte.
- Observere
- Gi næring til leken, støtte i leken, vri leken til å bli noe bedre («dra litt i trådene»)
- Positive tilbakemeldinger ved positivt samspill.
- Leke noe som barnet mestrer → lystbetont
- Bli møtt på annen måte, tilpasse seg
- Veilede og støtte barnet. Tydeliggjøre utfordringen og undre seg sammen med barnet. «Hadde du egentlig lyst til å være med?» La de selv sette ord på det de tenker. «Hva synes du er gøy?» Bygge opp status for dette barnet, la barnet være leder i leken.
- Veilede de som utestenger, korrigerer ved behov, samarbeid med hjemmet.

► **Har alle barna i barnehagen en venn? Hvordan kan vi se det?
Hva kjennetegner vennskap mellom barn?**

- Se om de har noen å leke med
- Glad for å se hverandre
- Har alle den ene gode vennen?
- Gjensynsglede
- Savner hverandre
- Kan bli uvenner, men blir også venner igjen
- Gi og ta. Gode med hverandre.
- Hva er vennskap for et barn?
- Invitasjon til lek
- Forstår hverandre
- Er i leken sammen
- Ulik grad av relasjoner
- Det vi synser og observerer gir et inntrykk av relasjoner og samspill
- Heldige som er få, men kan være sårbart da det blir færre å spille på.
- Empati. Verbal og nonverbal kommunikasjon.
- Er kjærlige med hverandre.
- Styrker hverandre.

► **Hva vil det si å være en betydningsfull person for fellesskapet?**

- Barnet har en plass i flokken
- God nok som du er, du er viktig
- Bra for andre at jeg er der, andre vil være sammen med deg
- Noen som gjør noe bra for alle, positive handlinger
- Gir av seg selv, men forutsetter å bli sett selv først
- Vi må se alle, skape vi-opplevelser
- Bli sett og se de rundt deg
- Viser barnet oppmerksomhet og er interessert barnet
- Vennlige blikk
- Forsterke positiv atferd
- Føler deg verdsatt
- Likeverd
- Andre blir glade når de ser deg, lytter til deg, tar deg på alvor
- Dine egenskaper blir sett og akseptert
- Du betyr noe for andre, blir savnet når du er borte
- Å bli sett: nærhet, ærlighet, være interessert og nysgjerrig på barnet, «vi vil gjerne ha deg med»

► **Hva med de barna som er sterkt knyttet til 1 annet barn – hva gjør vi når ett av disse barna ikke er i barnehagen? Har vi noen av disse? Hva kan vi gjøre for å hjelpe dem til å knytte flere vennskap?**

- Knytte barnet til annet barn, hjelpe i lek hvis det er vanskelig, ha med en «god leker».
- Grupesammensetninger
- Gjøre barnet til en attraktiv leker
- Ha barnet på gruppe med sterke lekere, prøve ut andre matcher
- Snakke med barnet, la barnet fortelle
- Se etter felles interesser med andre barn
- Styrke selvfølelsen
- Gi gode rammer og vilkår for lek med flere
- Bygge videre på observasjoner, skriftliggjøring
- Fokus på lek. Kunnskap.
- Felles opplevelser.
- Bygge på interesser, bygge opp barnet
- Voksenrollen, miljøet
- Selvvalgt ro må respekteres
- Samarbeid med hjemmet

- Ferdigstilt: 28. januar 2021
- Revidert: